

SETSWANA

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

PHATWE 2022

LEKWALO LA GRAIN SA LA BALEMIPOTLANA

*Go tlhophha kgaolonako e e tshwanetseng ya go jwala go botlhokwa thata.
Setshwantsho: Karen van Zyl*

AKANTSHA GO JWALA FA GO tshegetsa tthaloganyo ya go dirisa papatso

BOLEMIRUI GA BO TLOLE BO KA BONWA E LE GO DIRA TIRO E E DIRWANG GO UMA KUMO. KA DINAKO TSA SEGOMPIENO TIRAGALO YA BOLEMIRUI E TSHWANETSE GO BONWA E LE PAPATSO MME JALO E TSHWANETSE GO TSAMAIWA JAACA E LE PAPATSO. MELAO E E BOGALE E TSHWANETSE GO RULAGANGWA EBILE E GATELELWE GO NETEFATSA GORE BALEMIRUI BA KGONE GO UMA KA GO BONA POELO E E LEKANENG GO KGONA GO JWALA DIJWALWA GAPE KA SELHA SE SE LATELANG.

Go jwala ke tiragalo e e tsamaelanang le nako e e rileng ya go jwala ebile go tlhophha kgaolonako e e tshwanetseng go ka nna tsietsego, mme ke leng go sa tshwanele go jwala? Go araba potso e, o tshwanetse go lebelela tlhohlwa ya ditokelelo le letseno.

TLHOTLHWA YA DITOKELELO

Tlhotlwa e e tlhomamiswa e le tlhotlwa e e tlhokwang go rulaganya kumo kgotsa tiro e e dirwang. Go kopantsha tshenyego yotlhe e e bonwang fa go diriswa papatso e e tsamaelanang le ditiragalo tsa go tsamaisa papatso. Go e kopantsha le tiragalo ya bolemirui, tlhotlwa ya ditokelelo e rulagangwa ke tshenyego yotlhe e e bonwang fa go ungwa

le fa go rojwa dijwalwa jaaka tlhotlwa ya mafura, monontsha le dikhemikale tse di diriswang.

Tlhotlwa ya ditokelelo e ka kgaogangwa ka dintlha tse di farologaneng tse pedi:

Tshenyego e e tlhomangweng ga e fetoge ka go oketsega kgotsa ka go fokotsega ka bokana ba kumo e e ungwang kgotsa ka tiro e e dirwang fa go rekiswa. Ka ntlha ya bolemirui re ka tshenyego e molemirui a tshwanetseng go e duela e tshwanetse go duelwa kwa ntle ga gore o kgona go uma kgotsa nnyaa. Tshenyego e ke dintlha tse di tshwanetsweng go duelwa jaaka mogala wa motlakase, go duela go hira, go duela tuelo ya badiredi le tshenyego ya go phela – tshenyego e tlaa sala e ntse jaaka e ntse ka kgwedi kgotsa ka ngwaga.

Tshenyego e e fetogang e fetoga go tsamaelana le bokana bo bo ungwang kgotsa bokana bo bo rekiswang. Ka ntlha ya bolemirui re ka re tshenyego e e oketsegang fa bokana ba kumo bo oketsega. Tshenyego e e tlaa oketsega kgotsa e tlaa fokotsega jaaka bokana ba kumo e e ungwang bo oketsega kgotsa bo fokotsega. Sekao ke tshenyego ya go reka mafura, peo, dikhemikale le monontsha.

Ka bokhutswane, **tshenyegoyotlhe = tshenyego e e fetogang + tshenyego e e tlhomangweng**. Ka ntlha ya bolemirui, tshenyegoyotlhe ya go uma kumo e lekana le tshenyego ka bogotlhe jaaka go duela go hira, tlhokomelo, go hira mogala wa motlakase, go duela makgetho, le tshenyego ya go reka peo, monontsha le dikhemikale.

1 Tekanyetso ya tlhotlhwana ya go uma ya mmidi o mosweu mo masimong a a sa nosetsweng ya setlha sa go uma sa 2022/2023.

Tlhomamiso ya tlhotlhwana ya mmidi ya jaanong *	Tlhotlhwana ya mmidi ka tlhotlhwana e e leng R4 00/t			Tlhotlhwana ya disonobolomo ka tlhotlhwana e e leng R10 000/t		
	3,5	4,5	5,5	1	1,5	2
Bokana ba kumo bo bo ka bonwang (t/ha)	14 000	18 000	22 000	10 000	15 000	20 000
Tlhotlhwanyotlhe ya go uma (R/ha) ka tlhotlhwagare						
Tshenyego e e tlhamaletseng (R/ha)						
Peo le matlhogela	1 093,00	1 229,63	1 912,75	522,67	653,33	653,33
Monontsha	5 487,04	7 045,76	8 604,49	1 171,80	2 429,70	4 239,90
Kalaka	236,50	236,50	236,50	236,50	236,50	236,50
Mafura	1 469,73	1 534,08	1 598,43	1 301,19	1 395,42	1 489,64
Go baakanya	1 539,71	1 587,87	1 636,02	1 363,15	1 442,61	1 522,06
Dibolayamefero	1 345,50	1 345,50	1 345,50	1 186,00	1 186,00	1 186,00
Dibolayadisenyi	1 016,00	1 016,00	1 016,00	711,21	711,21	711,21
Inšorensa ya go jwala	-	-	-			
Go kgoreletsana tlhotlhwana	1 134,57	1 303,23	1 523,17	310,47	386,76	481,52
Tiro ya dikonteraka	-	-	-	-	-	-
Inšorensa ya dijwalwa	232,78	299,29	365,80	269,65	404,48	539,31
Go gasetisa ka sefofane	-	-	-	-	-	-
Tsalo ya madi a a adingwang go jwala	694,24	797,44	932,02	365,13	454,85	566,30
Bogotlhe ba tshenyego ee ka fetogang e e tlhamaletseng (R/ha)	14 249,07	16 395,29	19 170,68	7 437,77	9 300,86	11 625,77
Bogotlhe ba tshenyego e e tswelelang (R/ha)	3 402,63	3 402,63	3 402,63	2 867,90	2 867,90	2 867,90
Tshenyego ka tshenyego ka heketara pele go rekiswa (R/ha)	17 651,70	19 797,92	22 573,31	10 305,67	12 168,76	14 493,67
Morato/ha pele ga tshenyego le poelo (R/ha)	-3 651,70	-1 797,92	-573,31	-305,67	2 831,24	5 506,33
Tshenyegoyotlhe/t pele ga go rekisa (R/t)	5 043,34	4 399,54	4 104,24	10 305,67	8 112,50	7 246,83

* Go tlhaka ya maemogodimo mo silong e e leng gaufi (R/t) (tlhotlhwana ka go tlosa tlhotlhwana ya go rekisa)

LETSENO

Letseno ke bokana ba madi kgotsa tsholo bo bo amogelang fa go rekiswa dilwana kgotsa fa go direlwa tiro. Le ka kgaogangwa ka dikgaolo tse pedi tse di latelang:

Letsenobogotlhe, mo go leng letseno ka bogotlhe bo bo bonwang ke motho pele a duela lekhetho kgotsa ditshenyego tse mefuta e mengwe. Ka ntlha ya bolemirui, letsenobogotlhe ke bokana ba madi otlhe a molemirui a a amogelang fa a rekisa kumo e a e umang ebile a e folosa.

Letsenonnete le ka bonwa e le poelo. Ke bokana ba letseno fa tshenyegoyotlhe e tloswa. Tshenyego ke tshenyego yotlhe jaaka lekgetho, mafura, monontsha le ditshenyego tse dingwe.

Letsenonnete = letsenobogotlhe - tshenyegoyotlhe

KE LENG FA GO SA TSHWANNA GO JWALA?

Maikaelelo a molemirui yo mongwe le yo mongwe a tshwanetse go nna go kgona go uma kumo ka mokgwa o a ka kgonang go duela tshenyego e e bonwang fa a uma kumo mme le tshenyego ya go phela; gape le go bona madi a a salang gore a kgone go jwala gape, kgotsa go nna thoto e e ka diriswang go mo thusa go kgona go adima madi.

Balemirui jalo ba tshwanetse go dirisa tekanyetso e e latelang go bona kgono ya go jwala:

Poelo/tatlhego = letsenobogotlhe - tshenyegoyotlhe

Ka ntlha ya bolemirui, ke go re letseno (poelo) le lekana le bogotlhe ba madi a molemirui a a amogelang fa a rekisa kumo ka go tlosa tshenyego ya go uma.

Dintlha tsa go tlhomamisa go jwala kgotsa nnyaa

- Go jwala ka go dirisa tšhelete e e tshotsweng: Poelo e tshwanetse go lekana go duela tshenyego ya go phela le go duela tsotlhe tsa go duela fa go jwalwa gape.
- Go jwala fa go adingwa tšhelete: Poelo e tshwanetse go lekana go duela tshenyego ya go adima madi le tshenyego ya go phela.

Ka bokhutswane, go balabala gore a go ka jwalwa kgotsa nnyaa:

- Balabala bokana ba tshenyego go uma kumo (ke tshenyegoyotlhe).
- Tlhomamisa gore tlhotlhwana ya kumo e kana kang (letseno).
- Balabala fa poelo e ka bonwa fa tshenyego e tloswa mo letsenong.
- Tlhomamisa gore a o ka kgona dikgato tse di filweng fa godimo fa go swetsa gore a o ka kgona go bona poelo fa o jwala dijwalwa.

Go botlhokwa gore balemirui ba lebelele dintlha tsotlhe tsa go uma pele ba itshwarisa go jwala dijwalwa. Ke go re molemirui o tshwanetse go nepa ka tshwannano fa a balabala maemo a tshenyego e e ka bonwang le letseno le le ka bonwang, ka go fosa maemo a tshenyego go ka tlisa go se kgone le tatlhego.

Tlhotlhwana ya disoya ka tlhotlhwana e e leng R8 683/t

1	1,5	2
8 683,80	13 025,70	17 367,60
803,57	1 205,36	1 406,25
2 676,00	3 998,25	5 320,50
236,50	236,50	236,50
1 338,85	1 433,07	1 527,30
1 402,60	1 482,05	1 561,51
1 046,50	1 046,50	1 046,50
1 011,65	1 011,65	1 011,65
-	-	-
265,41	330,97	390,76
-	-	-
894,43	1 341,65	1 788,86
-	-	-
497,93	620,94	733,10
10 173,44	12 706,94	15 022,92
3 093,99	3 093,99	3 093,99
13 267,43	15 800,93	18 116,91
-4 583,63	-2 775,23	-749,31
13 267,43	10 533,95	9 058,46

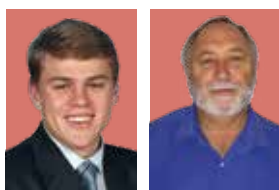

GO TLAJA MADI A MAKANA KANG GO JWALA HEKETARA E LE NNGWE?

Mo **Tekanyetso ya 1** tshenyego ya go uma mmidi, disonobolomo le disoya e supywa go bona thobo e e farologaneng kwa Bokonebophirima. Tlhokomela gore tshupetso e ke sekao fela ka ntlha ya gore tlhotlhwana ya monontsha, dibolayamefero, dibolayadisenyi le mafura e ka fetoga pele ga go simolola go jwala. Molemirusi mongwe le mongwe o tshwanetse go rulaganya tekanyetso ya gagwe pele a swetsa go jwala dijwalwa.

Go ya le Tshupetso ya 1 tlhotlhwana ya go uma kumo e e leng ditono tse 3,5 e tshwanetse go nna mo go ka nngang R5 043,34. Ka bokana bo bo leng ditono tse 5,5, molemirui a ka lekalekantsha tshenyego le letseno ka gore bokana ba tshenyego bo lekalekana le bokana ba letseno fa go rekiswa tono ya kumo. Fa e le disonobolomo 1 t/ha e gaufi le go lekalekantsha, mme fa e le 2 t/h go ka bonwa poelo. Fa molemirui a swetsa go jwala disoya ka go dirisa monontsha (kgotsa go dirisa monontsha ka go tshegetswe ke dijwalwa tse di jwetsweng ka setlha se se rileng), kgono ya go bona poelo e ka gatelelwa gagolo. ■

CCHRISTAAN VERCUIEL, MODIRITENG: TIRISO YA EKONOMI, GRAIN SA LE PIETMAN BOTHA, MOITSEANAPE WA BOLEMIRUI KA BOENE

MAFOKO A GA...
Jacques Roux (mosupetsatsela)

SETLHA SA GO JWALA SA 2021/2022 SE TLAATSEWE E LE SETLHA SA GO JWALA SE SE BOKETE TOTA. KA GO NE GO SUPIWA GORE PULA E KA NA KA GO LEKANA GO NE GO AKANGWA GORE GO TLAANNA SETLHA SE SE SIAMENG TOTA. TSOTLHE DI NE DI SIAME GORE GO JWALA GO SIMOLOLE, MME KE FA PULA E SIMOLOLA GO NA KA GO SE FELE MME BOTLHE A FITLHELA BA SA ITSE.

Diterekere di ne simolola go tsamaya go dira tiro a letsatsi mme marothodi a simolola go wela mo lefatsheng. Balemirusi ba ne ba emetse masimo go oma, ka didiriswa tsa go jwala tse di tletseng peo le monontsha o o turang go feta, mme fela fa ba simolola go di dirisa pula ya simolola go na gape le gape. Ga nna jalo mo go ka nngang dikgwedi tse pedi, go le metsi gotlhe.

Ka gore balemirusi ba tshwanetse go naya dijo go lefatshela rona, ba se fele pelo – ba ema mme ba leka gape. Mo ba neng ba sa kgone go tsena mo masimong ba simolola go jwala ka didiriswa tsa go jwala ka diatla. Ba dirisa didiriswa tsa go gasetsa tse di rwalwang go tsena mo diterekere di sa kgoneng go tsena. Fa metsi a pula a tlosa kotlo ya dimela tsa dijwalwa, ba lokela monontsha ka go rwala dikgetsi mo masimong.

Ka kgwedi ya Moranang, disoya le mmidi di ne di bonega di siame, mme go ne go na le dikgaolo mo disoya di ne di sokola ka ntlha ya pula e e neng e na go feta. Ka gore go jwalwa ga disonobolomo go ne go le morago ga nako, balemirusi a solofela gore serame se tlaa tla morago ga nako. Ka bophara, dijwalwa di ne di mela sentle, mme bokana ba thobo (palo ya ditono ka heketara) bo ne bo bonega go siana tota.

'Ditono le tlhotlhwana di bonega di siame. Ke tlaa bona thobo e e siameng ngwaga o,' ga re jalo molemirui mongwe. Fa a bua ka maemo a madi a gagwe, a re itese gore o solofela go tlosa madi a a adimileng le a SACTA (SA Cultivar & Technology Agency). 'Ke setse ke tlhoka thuso gape ka ngwaga o o latelang, Ntate Roux. Fa ke sa buse tse madi, o ka se nthuse gape. Ke tlaa tshwara leina la me. Balemirusi ba ba leng mo lenaneong la balemirusi botlhe ba tshwanetse go duela sekoloto sa bona pele – ba ka kgona. Ba botse fela: Duelang madi!' a ntse a tshega. ■

Re ne re le teng go itemogela NAMPO 2022

MORAGO GA DINGWAGA TSE PEDI TSA GO GATELELWA GO DIDIMALA KA GO SE NNE LETSATS LA THOBO LA NAMPO, NGWAGA O BENG BA NE BA ITUMETSE GO ETELA NAMPO PARK. FELA FA SETLHOPHA SA GRAIN SA SE FIWA LEBONE LE LETALA GO TSWELELA, BA NE BA SETSE BA ROMELA DITALETSO GO BIOTLHE GO TLA 'GO ITEMOGELA YONA!', MO GAPE GO NENG GO LE THITOKGANG YA NGWAGA. BENG BA BA KA NNANG 73 000 BA ETETSE TIRAGALO KA MATSATS A A LENG A MATLHANO.

Go sita ditlhaselo le metsotso ya go nyemisa, kgatisomonwana ya mafolofolo le maitemogelo a setlhopha e ne e bonala gotlhe mo polaseng fa ba kgona go rulaganya go itemogela NAMPO gape. Beng ba ne ba sa swabiswe mme ba ne ba bone maemo a dikoloi ka go feta le go tsena ka Boitumelo, mme tota le kamogelo e bollo tota. Maikutlo a ntlha a ne a le a polase e mo go dirwang ka kgono. Marekisetso a mebalabala, ditsela tse di tletseng batho le meago ya ditshupo, batho ba ba dumedisang – tsa go bona le tsa go dira!

Go bonala gore boagi ba bolemirui ka bophara bo ne bo itumetse go kgona go kopana go dirisa papatso le botsalano mo lefelong le le ratwang. Manno a beng a ne a tletse ka balemirui le ba magae a bona, botlhe ba ntse ba buisana mabapi le ditiragalo tsa bolemirui tsa bona le ditshupo tse ba di ratang.

TŠHONO YA GO RULAGANYA MATLOATIRISANO

Tona ya Bolemirui, Tlhabololo ya Naga le Tlhabololo Magaeng, Mme Thoko Didiza, le setlhopha sa baemedi ba gagwe le bona ba ne ba etetse NAMPO Park. Ka dinako tsotlhe o sala a gakatswa ke ditshupo mme o rata mokgwa o di mo kopantshang le balemirui la ba bolemirui ka bophara.

Go bothokwa go balemi ba tlhaka ba Aforikaborwa go bona baemedi ba bona ba buisana le baeteledipele ba lefatshe la rona. Ntlha e ka nnete ke mosola wa Grain SA – thulaganyo e e emetseng balemirui ba tlhaka mabapi le ditiragalo tsotlhe tse di tsamaelanang le bolemirui, go emela balemi ba tlhaka botlhe ba Aforikaborwa nokeng.

Kwa NAMPO go ne go na le sengwe se se kgatlang go botlhe – lefelo mo go ka kopanwang go bona tse dintshwa tsa bolemirui le ditiragalo tsa mefuta e mentshwa. Go bothokwa tota le fa go le lefelo la go dirisa papatso le go rulaganya matloatirisano le baeteledipele ba ba dirisang tsa bolemirui. Ga go na diphatlha ka letsatsi le letsatsi go balemirui go dirisa boboko ba bommankgakga ba papatso, mme mo motho a ka batla go bona dikgakololo tse di siameng tota.

Banna ka tlwaelo ba rata go tlotla ka diterekere, didiriswa tsa go jwala kgotsa didiriswa tse di tlhokwang go dira tiro e e rileng mme jaanong ba ka kgona go di lebelela di diriswa ebile ba ka botsa dipotso go bommankgakga mabapi le didiriswa tse ba di rekisang. Motho mongwe le mongwe o tshwanetse go nna le kitso ya didiriswa tse dintshwa le thekenoloji e ntlhwa ka dinako tsotlhe go kgona go uma kumo ka tshwanno – mme jalo NAMPO ke gona mo go ka diregwang.

SENGWE LE SENNGWE SE SE KGATLANG BOTLHE

Kgaolo ya diruiwa gantsi ke kgogelele e kgolo go botlhe ba ba leng teng – go sita monkgo o o makatsang mo moweng! Batho ba rata go

Letsatsi la thobo le ne le sa tlaole ka palo ya dingwaga tsa motho, mme baswa le bagolo ba ne ba itumeletse ditiragalo.

tsamayatsamaya ba ntse ba lebeletse mefuta e e farologaneng ya diruiwa tse di leng teng. Dipitsananyane di ne di kgatlha mme di ne di kgatlha tota fa di diriswa!

Thulaganyo ya Baumi ba Boboa ba ne ba na le ditshupetso tsa go beola bobo aba dinku mme go ne go tliša beng ba bantsi ba ba neng ba kgatlhwa ke ditiragalo tse. Ke kgatlhego e kgolo go lebelela mefutafuta e e farologaneng ya dikgomo le go itse gore e diriswa jang. Ka dinako tsotlhe go na le sengwe se se kgatlang.

Ba ditshupo ba tshwanetse go akgolwa ka maemo a a kwa godimo tota a ditshupo tse di neng di katlha tota tsa bona. Ba didirisa tsa John Deere ba kgonne go kgatlha ka tshopu e e neng a makatsang tota, le ka terekere e e petutsweng!

Mo tshopung ya Case go ne go jewa nako ya tshimologo ya bo180 ka tshwanno kwa NAMPO Park. Tshupo ya Bolemirui New Holland e ne e goga matlho ke mefutafuta ya diterekere le didiriswa tse dingwe. Bontate le barwaabo ba ne ba etetse ditshupo tsa diterekere le didiriswa, mme gape go ne go na le tsa go tshameka tse di neng di kgatlha basimane tse ba neng ba ka di ithekela.

Marekisetso a mebalabala, ditsela tse di tletseng batho le meago ya ditshupo di ne di naya balemirui le ba bolemirui mo go ka kopanang ka boitumelo.

Minister Thoko Didiza o ne a itumetse go bua le balemirui le go kopana le setlhopha sa Grain SA. Re mmona fa a na le modulasetilo wa Grain SA, Derek Mathews go mmontsha ditiragalo tsa mo NAMPO Park.

Ba Backsaver Equipment ba ne ba bontsha didiriswa tse di ka thusang balemirui ba ba itirelang go dira ka tshwanno. Michris Janse van Rensburg, mong le moakanyetso wa Backsaver Equipment, o bontsha balemirui sediriswa sa go jwala.

MALOKO A SETLHOPHA

Balemirui ba ba leng maloko a Grain SA ba ne ba tshwerwe sentle ka go bona maemo a koloi, go tsena le go nna mo Maemo a Maloko ba sa duele sepe, mo go neng go na le kofi le tse di ka jewang ka go se fele go botlhe. Matsenelo a ne a tletse letsatsi lotlhe, ka maloko a a tswang mo maemong otlhe a bophelo a a itsang.

Gape go ne go na le tšhono go balemirui go kopana le setlhopha sa Grain SA. Moeteledipele wa khuduthamaga, dr Pieter Taljaard, o boletse balemirui gore o gaketse tota go buelela balemithhaka. Setlhopha sa Tlhabololo ya Balemirui se ne se dira thata ka go rulagnya dikopano le matloatirisano go tsweleletsa dikgang tsa tswelopele ya balemirui le go sedifatsa ditlhaselo tse balemirui ba di bonang setlha se. Baekonomi ba Grain SA le bona ba ne ba atlega mme balemirui ba ne ba tlhoafala go reetsa tse ba di buang. Letsatsi la Thobo la NAMPO ke tiragalo e kgolo e e tswang ke batho ba bantsi mme beng ba tshwanetse go dumela gore ba ka se bone tsotlhe ka letsatsi le le lengwe fela. Ke ditshupo ya kgararite e e tsweleletsang bolemirui go botlhe ba ba dirisang dintlha tsa bolemirui tota balemithhaka ba Aforikaborwa. ■

JENNY MATHEWS, MOITSEANAPE WA BOLAODI LE TLHABOLOLO MME GAPE LE MORUTADITHUTO

Sunflower hybrids that offer peace of mind

AGSUN 5103CLP AGSUN 5108CLP
AGSUN 5106CLP AGSUN 5109CLP

Clearfield®Plus is a registered BASF trademark.

CONVENTIONAL HYBRIDS

AGSUN 8251 AGSUN 5278
AGSUN 5270 AGSUN 5273

Yield stability

Stay-green trait

Seed-fill ability

Disease resistance

Agronomic traits

Adaptability

www.agricol.co.za

MADE POSSIBLE BY THE MAIZE TRUST

Dikoturu di ka thibela TATLHEGO YA MMU

TIRO YA TSHOMARELO YA MMU KE TIRO E NNGWE LE E NNGWE E E DIRWANG GO SOMARELA MMU KA GO THIBELA KGOGOLEGO YA MMU, MME GAPE LE GO TOKAFATSA MAEMO A DIMELA KGOTSA MMUGODIMO WA MMU. GAPE GO RAYA TIRO E E DIRWANG GO TOKAFATSA GO ELELA GA METSI MO GODIMO GA MMU MME LE KA FA TLASE GA MMU, GO TSHEGETSA MAEMO A METSI KA FA TLASE GA MMUGODIMO E LE METSWEDI YA METSI MO LEFATSHENG, MME LE GO THIBELA KOKETSO YA MMUKGOGODI MO MATAMONG LE GO THIBELA KGOTLELO YA METSWEDI YA METSI.

Metswedi e e leng bothokwa go bolemirui ya mo lefatsheng e e tshwanetseng go laolwa ke metswedi ya mebu le metsi. Maikarabelo a beng ba naga a supywa sentle mo *Molaolefatshe wa Metsi* (Palo. 36 ya 1998) le *Molao wa Tshomarelo wa Metswedi ya Bolemirui* (Palo. 43 ya 1983), e e laolang tshomarelo ya mmu le dintlha tse dingwe tsa go somarela tsa bolemirui.

Balemi ba tlhaka a dirisa nako e ntsi go suga le go baakanya mmu mo dikgaolong tse di farologanang tsa maemo a popego le tlelaemete mo Aforikaborwa mo go ungwang tlhaka. Mebu, go tsamaelana le mekgwa ya go suga mmu ya molemirui mongwe le mongwe, jalo e epololwa ke go na ga pula mo go farologanang mo go nang ka go seola kgotsa/le go na ka ya medupi go upologa mmu. Fa pula e seola metsi a tlosa mmugodimo o o nonneng fa motswedi wa mmu o sa sireletswa.

ATLHOLA MAEMO A MMU

Bontsi ba dipolase tsa mo Aforikaborwa di bone go agwa ga matamo, meeledi, le go agwa ga dikoturu mo masimong go tshegetsang go elela ga metsi.

Le gale, go agwa ga dikoturu ka dikgaolomengwaga tsa 1950 le 1960 go ne go beetswe mo dipalong tse di neng di sa siama mo go simolola ga go aga konturu mo go leng godimo go ne go wela gagolo, mme ga fokotswa ka dikgaolo tse di lekaneng.

Ntsha e e tlisitse koketso ya mmukgogodi mo go ka nngang magare a konturu mme ga senya popego ya konturu ebile ga tlisa kgogolego ya mmu fa konturu e thubega fa pula e na ka bontsi ebile dikoturu di ntse di thubega ka go latelana gape le gape. Tiragalo e e ka bonwa mo Aforikaborwa ka bophara. Tharabololo ya bothata bo ke go lema tshimo yotlhe go papaitela mmu le go aga dikoturu ka tshwanno gape ka go dirisa madi a mantisi; kgotsa go jwala bojang mo dikonturung go di thatafatsa go kgona go eledisa metsi ka tshwanno. Dikoturu tse dikgolo di ka agwa go thibela

metsi a mantisi mo masimong a a eledisang metsi ka bonako. Dikoturu tse mo go jwetsweng bojang di tshwanetse go tlhokomelwa ka tshwanno mme di tshwanetse go baakngwa ka bonako fa di simolola go senyega.

Go na le dimepe tsa tekanyetso tse di farologaneng tse di ka bonwang kwa Ofising a Molekanyi tsa tikologo ya polase ya gago tse di ka go tshegetsang go rulaganya maano a go aga dikoturu, mme gape o ka dirisa Google Earth go lebelela masimo a gago. Ditshwantsho tsa polase ya gago di ka bonwa kwa Ofising ya Molekanyi. Tsotlhe tse di supa diposo mme di ka thusa go loga maano go di baakanya.

DIELEDISAMETSI

Mosola wa dikoturu ke go tlosa metsi a a eelang go feta ka go lekalekana mo masimong ka go isa mo dieledisametsing tse di agilweng ka tshwanno kgotsa tse di leng teng, mme jalo tshenyego ya mmu le kgogolego ya mmu ga e direge. Go elela ga metsi go tsamaelana le mofuta wa mmu le go thulama ga lefatsheng. Mmu wa mofuta wa motlhaba o na le kgono ya go tshwara metsi mme wa mmopa ga o kgone go tshwara metsi ka tshwanno. Fa mmu o kgotse mme o tletse metsi, a simolola go elela tlase ka botlase ba dikoturu le ditsela tsa metsi mo lefatsheng.

Go dirisa mokwa wa go suga mmu ka go dirisa tshomarelo ya mmu, mabapi le go dirisa thefosano ya dijwalwa, go tlaa go kgonisa go fokotsa metsi a a eelang mo masimong. Leano la go dirisa tshimo le tshwanetse go nna le leano la go eledisa metsi ka tshwanno, mo go tlaa bonwang mo mmung o o kgotseng fa pula e na go feta.

Kgaolo ya naga e nngwe le e nngwe e e sa dirisweng go jwala dijwalwa e tshwanetse go diriswa go medisa bojang bo bo tshwanetseng tikologo e polase ya gago e leng mo go yona go fokotsa kgogolego a mmu.

Dikaelo

Dikoturu tse di siameng di rulagangwa go tsamaelana le go thulama ga tshimo, mofuta wa mmu le bogongwe ba kgono ba metsi go elela. Konturu e e tswelatang go thulama ka nngwe mo go 300 e setse e supile gore e ka kgona eledisa metsi ka tshwanno go tloga dingwagakaolo tsa di1960 mo mefuteng otlhe ya mebu. Ke go re ka go thulama ka metara e le nngwe ka konturu e e leng dimetara tse 300, e le go thulama metara e le nngwe go tloga bogodimo ba konturu go fitlha mo konturu e felang kwa tlase.

Go loga maano a go rulaganya dikoturu ka tshwanno ke kgono e e tseneletseng tota. Go katogana ga dikoturu mo tshimong e e thulamang gantsi go ka tlhoka dikoturu tse dintsi mme jalo go ka se kgonegwe go lema tshimo eo. Go katogana ka 1,2 m go ka diriswa fa go simololwa. Dikoturu tse di agilweng ka tshwanno di tshwanetse go isa metsi kwa dieledisametsi tse di leng teng mo lefatsheng.

Thulamelo e e lekalekantshwang ka go dirisa mo metsi a ka tsweleng ka bokgakala bo bo ka nngang kilometara e ka diriswa. Batho ba babedi, mongwe le mongwe ka thobane mme le mogala o o leng dimetara tse 30 gare ga bona, ba ka supa dintlha tsa dikonturu fa ba ntse ba di rulaganya. Thulamo gare ga dintlha tse ledi tlhlongwang ka mogala o o leng dimetara tse 30 e tlaa nna 0,1 m fa dikonturu di agwa ka tshupetso e e rileng ya go thulama ya nngwe-mo-300. Fa dintlha di thomamisitswe, tsela e e supang thulamo e e lekalekaneng e ka bonwa mme e ka diriswa go aga dikonturu. Ka dinako tsotlhe kwala maemo a ntlha e nngwe le e nngwe fa go agwa dikonturu.

Dikonturu di ka agwa ka go dirisa meka-takata, megoma, didiriswa tsa go sega mmu le didiriswa tse dingwe tsa go epolola mmu.

MELOATOTA

Ka molao o tshwanetse go isa metsi go polase ya moagisani wa gago mo matlase a mo

polaseng ya gago. O tshwanetse go aga dieledisametsi mo dipolase di kopanang teng go kgonisa metsi a a eeleng go tsena mo polaseng ya moagisani wa gago mo matlaseng a polase ya gagwe, fela kwa ntle ga fa go ka kgonwa go rulaganya dikonturu mo kgaolong ya naga e kgolo ka go dirisana mmogo le baagisani botlhe ba gago go isa metsi kwa matamong le dieledisametsi tse dingwe tse di leng teng mo lefatsheng. Tumelano e e tshwanetse go kwalwa ka go dirisa melao go itshireletsa fa dipolase di ka rekiswa. ■

RICHARD MCPHERSON, MO-ITSEANAPE WA BOLAODI BA DIPOROJEKE LE BO-KGWEBO BA BOLEMIRUI

POLOKESEGO PELE

KGAOLO YA 2

Didiriswa di *bothhokwa*

DIDIRISWA DI BOTLHOKWA MO POLASENG E NNGWE LE E NNGWE KGOTSA MO BODIRELONG BO BONGWE LE BO BONGWE.

BOIKARABELO BA MOTHAPI

Se dirisi didiriswa tse di bopilweng ka diatla mo bodirelong. Kganela kgotsa tlosa tiriso ya didiriswa tse di sa tshwanelang tiro e e dirwang. Netefatsa gore sediriswa se se tshwane-tseng tiro se nne teng ka dinako tsotlhe. Rulaganya lenaneo la tiriso la mo bodirelong le le gatelelang modiredi mongwe le mongwe go thatlhoba didiriswa tse di diriswang ka diatla pele di diriswa.

Didiriswa di tshwanetse go thatlhoba ka kgwedi le kgwedi. Lenane la thatlhobo le tshwanetse go saenwa ke mothapi go netefatsa gore didiriswa tsotlhe di siame mme di ka diriswa ka dinako tsotlhe. Fa didiriswa di fitlhelwa di sa siama kgotsa di kotsi go modirisi wa tsona, sediriswa seo se tshwanetse go tloswa gona foo. Didiriswa tse di ka diriswa gape fa di baakantswe ka tshanno.

BOIKARABELO BA MODIREDI

Badiredi botlhe ba tshwanetse go thatlhoba didiriswa tsotlhe pele ba di dirisa. Badiredi ba tshwanetse go netefatsa gore didiriswa di tlhokomelwa ka tshanno mme di beiwa morago ga go di dirisa mo go tshwanetseng ebile di le phepa. Sediriswa ga se a tshwana go tlogelwa fa-tshe morago ga go se dirisa. Didiriswa di tshwanetse go diriswa ka tshanno ka dinako tsotlhe. Kgalemelo e tshwanetse go diriswa fa didiriswa di diriswa go tshameka metshameko!

Moraba wa tiriso-ntlha o tshwanetse go nna teng ka dinako tsotlhe go diriswa fa modiredi a kgobatswa a ntse a dirisa didiriswa. Fa modiredi kgotsa mong a gobala ka ntlha ya sediriswa se se bopilweng ka diatla, mothapi a ka tshwariswa.

Fa ba dikonteraka ba tla go dira mo bodirelong, mokonteraka o tshwanetse go dirisa didiriswa tsa gagwe. ■

CHARL SAAYMAN, MOITSEANAPE WA BOITEKANELO LE POLOKEGO MO MEGA HEALTH AND SAFETY

PULA IMVULA

Barulaganyi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040

■ 086 004 7246
■ www.grainsa.co.za

MOLAODI WA GO RULAGANYA

Dr Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296
■ sandile@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOPATI WA GO GATISA

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Mothusi wa go rulaganya – Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moeteledipele wa lesomo – Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Go gatisa – Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel

Foreisetata (Bloemfontein)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthomboti

Mpumalanga (Mbombela)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8289 ■ Smangalisso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Luke Collier

Kapabotlhaba (Kokstad & Mthatha)
■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotyi (Mothusiofising: Mthatha)

■ 078 187 2752 ■ umthata@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8277

PULA/IMVULA E TENG KA

DIPU TSE DI LATELANG:

Setswana, Seesemane, Sesotho, Sezulu le Sethosa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST

Lenaneo le le fetolang botshelo

Ithute o lebeletse

DIKGAOLOTEKO di jwalwa fa tšhono e bonwa ebile fa madi a le teng go di dirisa. Sethlopha sa Tlhabololo ya Balemirui sa Grain SA ba bone kgono ya go ithuta e e tliswang ke go bona se se rutwang mme se dirwa ka nako e e rileng le ka mokgwa o o rileng.

Kgaoloteko e e jwetsweng ka disonobolomo mo Polaseng ya Yonaroo gaufi le Kokstad. Letsatsi la bolemirui le tlaa tlhongwa teng foo fa go tlaa tlotlwa mabapi le ditswamorado le dithuto tse di bonweng.

Ka setlha sa 2021/2022, dikgaoloteko tse nne di ne di jwetswe mo dikgaolong tse di farologaneng tse nne:

Limpopo: Go tlhabolola ditlhopho tse dintshwa mo kgaolong ya Limpopo, kgaoloteko e ne e jwetswe kwa Sehlakwane tlase ga tlhokomelo le ketelolepele ya Jerry Mthombothi, molaodi wa tlhabololo ya kgaolo kwa ofising ya Mbombela. Grain SA e rekile monontsha mme Bayer e file peo le dikhemikale. Maikaelelo a ne a le go ruta balemirui mabapi le go suga mmu go jwala ka go dirisa mokgwa wa go-se-leme. Go jwetswe dimela tse di ka nnang palo e e leng 30 000 dimela/ha, ka go dirisa peo ya mefuta e e farologaneng ya mmidi.

Kapabophirima: Liana Stroebel, molaodi wa tlhabololo wa kgaolo ya Kapabophirima, o rulagantse kgaoloteko e e jwetsweng mo Middelpo gaufi le Moorreesburg. Ke tirisanommogo gare ga Grain SA, moeteledipele wa bolemirui Alfreda Mars, yo o neileng didiriswa tse di dirisitsweng, le Nexus, e e neileng monontsha le dikhemikale. Go ne go le go jwalwa ga ntlha ga kanola, go leka go bona kgono ya go naya kumo ka go lekana. Bokana ba kumo e e bonweng e ne e le 1,2 t/ha mo setlheng se se neng se tlisitse ditlhaselo tse dintsi, ka go na ga pula go feta mo go thatafaditseng kgono ya go tsena mo dikgaolong tse dingwe tsa tshimo. Tiragalo e ne e atlanegotse go lekana go tlhotlheletsa go jwala diheketara tse di ka nnang 50 ka setlha sa 2022.

Mpumalanga: Jurie Mentz, molaodi wa tlhabololo wa kgaolo wa kwa ofising ya Louwsburg, o rulagantse kgaoloteko e e leng heketara e le 1 mo go jwetsweng disoya kwa Donkerhoek. Palo ya dimela e ne e le 300 000 dimela/ha, ka bophara gare ga mela bo bo leng 0,91 m.

Eastern Cape: Luke Collier, molaodi wa tlhabololo wa kgaolo ya Kapabotha, o jwetse disonobolomo mo kgaolotekong mo Polase ya Yonaroo gaufi le Kokstad. Go ne go na le tirisanommogo gare ga Grain SA le Andre Chooks, yo a neileng didiriswa le monontsha. Pannar e neile peo mme dikhemikale di neilwe ke Farmers Agri Care. Ke kgaoloteko e e leng diheketara tse 6, mme go dirisitswe mokgwa wa go suga mmu wa go-se-leme. Ka tshimologo ya nako ya go mela ya dimela go bonwe bothata ba dikgopa mo dimeleng. Bothata bo bo ne bo le maswe thata mme ga tlhoka go jwalwa gape mme dikgopa tsa laolwa ka go dirisa dikhemikale. Ditswamorado di ne di le go ithuta ka bothata go balemirui ka ntlha ya go laola disenyi le go oketsa palo ya dimela ka heketara. Dijwalwa di kgonne ka tshwanno, kwa ntle ga go sengwa ke sefako gannye. Sefako se gorogile fela fa dimela di simolola go oma ka mafelelo a kgwedi ya Motsheganong. Grain SA e solofela go amogela balemirui teng foo ka letsatsi la bolemirui mabapi le badirisi ba tsa bolemirui.

Tlhabololo ya kitso ka matsatsi a bolemirui

GO naya balemirui tšhono ya go etela dikgaoloteko, matsatsi a bolemirui a rulagangwa mo dikgaolong tse. Balemirui ba ka kgaoganya kitso ebile ba ka amogela kitso mabapi le ditswamorado tsa diteko, ba ba rekisang ditokelelo, balaodi ba mo dikgaolong le ba bangwe ba ba dirisang tsa bolemirui ka bophara, ba ba laletsweng ka tlhopho.

Ka setlha sa 2021/2022, go ne go tlhomilwe matsatsi a bolemirui jaaka go latela:

- **24 Tlhakole, ofisi ya Mthatha:** go tsene balemirui ba ba ka nnang 88 ka tiragalo ya kwa Ngcobo-Bokleni.
- **13 Moranang, ofisi ya Mbombela:** Balemirui ba ba leng 145 ba itsesitswe mabapi le baemedi ba Bayer le Jerry Mthombothi kwa Syverfontein.
- **13 Moranang, ofisi ya Louwsburg:** Letlole la Tlhabololo ya Peo ya Mafura le Proteine (OPDT) e duetse tiragalo kwa Driefontein Community Hall, mo balemirui ba ba ka nnang 87 ba gorogileng go reetsa tse di neng di buiwa ke Henry Davies, Timon Filter le Jurie Mentz.
- **20 Moranang, ofisi ya Kokstad:** Letsatsi la bolemirui kwa Colana, Mount Frere, mo go neng go bua Luke Collier, le ne le tsenwe ka tshwanno. Ba Cipla ba ne ba bua ka tlhokomelo ya diruiwa.
- **21 Moranang, ofisi ya Dundee:** Themelelo kwa Milnedale Farm e ne e le botlhokwa ba ditokelelo le tiriso ya monontsha. Baemedi ba Lefapha la Bolemirui (DoA) le ba Bayer ba ne ba bua le balemirui ba ba neng ba le 37.
- **22 Moranang, ofisi ya Mbombela:** Kwa Hereford East, balemirui ba ba leng 100 ba ne ba kgona go ithuta mabapi le bolemirui fa go bua ba Grain SA, Bayer, Kynoch le ba Lefapha la Bolemirui la Mpumalanga.
- **29 Moranang, ofisi ya Mbombela:** Porojeke ya Limufuye e amogotse beng ka letsatsi la bolemirui la bofelo la Moranang. Go ne go bua Jerry Mthombothi (Grain SA) le baemedi ba Bayer, ba Lefapha la Bolemirui la Mpumalanga le Villa Crop.

Letsatsi la bolemirui la kwa Mbombela le neile balemirui tšhono ya go etela kgaoloteko mo Sehlakwane. Balemirui ba ne ba itumetse go dira fa go sugwa mmu le fa go jwalwa. ■